

SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed

ISSN: 2630-631X

Social Sciences Indexed

www.smartofjournal.com / editorsmartjournal@gmail.com

September 2018

Article Arrival Date: 10.07.2018 Published Date: 26.09.2018 Vol 4 / Issue 11 / pp:527-531

Johann Gottlieb Fichte'nin Ahlaki Ve Kültürel İdealinin Realitesi Olarak Sanat Anlayışı

Artistic Understanding As The Reality Of Fichte's Moral And Cultural Ideal

Dr. Öğr. Üyesi.Şule GECE ÇELİKKAN

Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, e-mail: gecesule@gmail.com Kırıkkale/Türkiye

ÖZET

Önemli bir Alman idealist düşünür olmasına rağmen kendi dönemindeki birçok Romantik sanatçı ve düşünürle ilham olan Johann Gottlieb Fichte, Immanuel Kant'ın ahlaki kritiğinden ilham alarak sanata, sanat yapıtına, sanatçıya ve güzele ilişkin düşüncelerini açık yüreklilikle belirtmiştir. Eylem yoluyla özgürlüğe, ahlaklılığa ve sorumluluğa davet eden felsefesinde kimi zaman estetikle ilgili düşüncelerini arka plana itse de, yaratıcı kişilik, yaratma ve sanatçının ahlaki kişiliği ile bir topluma olan katkısının nasıl dönüştürücü olabileceğini ve sanatın her şeyden önce insanı ve doğayı kültürel ve ahlaksal olarak etkileyen büyük bir güç, bir idealin realiteye dökülmüş şekli olarak nasıl konumlandığını göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle sanat ve sanatçı idealini kültür ve sanat yoluyla ahlaki alana girişi ve hem doğanın hem de insan tabiatının eğitilmesi olarak belirlemiş ve bu idealini özellikle Alman düşünürlerde ve idealistlerde önemli bir kavram olan bildung (sanat ve kültür yoluyla kendini gerçekleştirme) ile ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Johann Gottlieb Fichte, Alman İdealizmi, Novalis, Sanat, Ahlak, Bildung.

ABSTRACT

Inspired by the moral critique of Immanuel Kant, Johann Gottlieb Fichte, providing the inspiration for many Romantic artists and thinkers in his period, even though he is an important German idealist thinker, expressed openly his thoughts about art, artistic work, artist and beauty. Although sometimes leaving aside his aesthetic considerations in his philosophy of invoking liberty, morality and responsibility through action, he is important in that how the contribution of a creativity personality, creation and moral personality of the artist to society could be transformative, and how as a great power art affects man and nature culturally and morally, and positions as a form of an ideal replaced by reality. For this reason, he has determined art and artist ideal as an introduction to the moral field through culture and art and as an education of both nature and human nature, and manifested this ideal with bildung (self-realization through art and culture) which is an important concept especially in German thinkers and idealists.

Keywords: Johann Gottlieb Fichte, German Idealism, Novalis, Art, Ethics, Bildung.

“ Özgürlüğün ürünü, gerçekle kesir...”

J.G.FICHTE

Johann Gottlieb Fichte, Alman İdealizminin güçlü yön göstericisi ve 19. yüzyılın etkili düşünsel temsilcilerinden birisidir. Bir tepki yüzyılı olan 19.yüzyıl, kendi içindeki karşıtlıkları diyalektik bir ustalıkla senteze ulaştıran ve özgürlük içinde olumlu bir diyalektiğin ilk adımlarını atan bu etkili düşünsel ustaya çok şey borçludur. Ardıllarını, özellikle güçlü bir tarih algısıyla, özgürlükle, ben felsefesiyle, ahlakla, vicdanla, eylemle ve *bildung* (kültür ve sanat yoluyla eğitim)idealiyle derinden etkileyen Fichte, sistemine her ne kadar Kant'ın ahlaki eylem pratiğini temel almışsa da bundan çok daha fazlasını hedeflemiş ve onun sisteminde eksik gördüklerini de tamamlamaya çalışmış bir özgün düşünürdür. Sistemli bir düşünür olan Fichte, özellikle kendi dönemindeki kültürel gelişimin önemine hassasiyetle eğilmiştir. Bireysel, sosyal kalıcı bir değişimin kültürle ve kültürel yolla olacağına değinirken sanatsal bir eğitimi de bu kültürün ve ahlaklılığın bir parçası konumuna yerleştirmiştir. Böylece tüm idealist düşünürlerde olduğu gibi, sanatı da bir idealin gerçekleşmesi, cisimleşmesi olarak değerlendiren Fichte için, sanatın amacı, akılla duygunun birleşimi ve insanların kültürlenmesi, eğitilmesi ile gerçek ahlaklılığa doğru gidiş olarak hedeflenmektedir.

Sanat, ussal ereğin ilerletilmesiyle, en yüksek gerçek ilgiyle onurlandırılır, çünkü sanat, ahlak için yer hazırlar,bundan dolayı ahlak sahnede belirlediğinde,çalışmasının yarısının daha şimdiden

yapıldığını görür. İnsan, kendisini duyusallığın zincirlerinden kurtarmıştır (Kılıçarslan-Ateşoğlu, 2006: s.459).

Kuşkusuz bu şekilde, akılla duygunun bir karşıt değil tamamlayıcı olduğunu ve insanın sadece ne akıl ne de duygu varlığı olduğunu belirten Fichte, insanı insan yapanın bu ikisinin tamamlayıcılığında belirlediğini güzel bir şekilde sanat yoluyla bir senteze ulaştırmıştır. Bu sentezi insanın bakış açısını içerecek şekilde genişleten ve sıradan görüş ile aşkınsal görüş arasında ayırma bulunan Fichte için, Sanat, aşkınsal görüş noktasını sıradan görüş noktasına dönüştürür. İlkinden dünya yapılır, ikincisinden verilir, estetik görüş noktasından dünya yapıldığı gibi verilir (Kılıçarslan-Ateşoğlu, 2006: s.459).

Böylece, iki bakış açısı, estetik bakış açısı içinde bir birliğe ulaşmak suretiyle birleştirilir. Estetik bakış, insanı benin ötesine ve bene, zihne ve doğaya taşıyan, içinde hem verili olanın hem de onun idealinin olanağını taşıyan bir iç güç olarak belirir. Bu şekliyle de ideale, realitenin bir sentezini kurmak suretiyle, zorunluluğun ötesine özgürlüğe doğru bir devinim sağlar. Bu özgürlüğün gerçekleşmesini egonun, kendisini gerçekleştirme ve gücünü kendisinden alması olarak değerlendirirken, sanat yapıtının da bu tarz bir gücü olduğunu altını çizer. “Sanat yapıtı gibi, mutlak egoda kendi kuralını kendisinden alır, gücünü yalnız kendisi için genişletir”(Eagleton,2010: s.172).

Doğayı, eylemleri yoluyla dönüştüren, işleyen insan ona biçim vermek suretiyle kendi benini özgürce ortaya koyar. Bu anlamda özgür ben, doğayı kendi için bir eylem alanı olarak değerlendirir. Bu aynı zamanda Fichte'nin eleştiri alan düşüncelerinden birisidir. Çünkü doğa, ikincil bir şekilde, aşılması gereken bir alan olarak ego tarafından dönüştürüldüğü sürece önemlidir.

Dünya, ego'nun gücüne karşı kavramsal bir kısıtlamadan, egonun kendisine dönebileceği bir atlama tahtasından başka bir şey değildir. Bir değil ego olarak doğa, sadece egonun zorunlu bir moment'i, ancak yok edilmek üzere ortaya konabilecek, bir anda aşılabilecek bir geçiciliktir(Eagleton,2010: s.171).

Aşılması gereken bir alan olarak değerlendirilen doğaya daha sonra Fichte'nin öğrencisi Friedrich Schelling' in romantiklere olan yöneliminden dolayı daha çok değer verdiğini görmekteyiz. Ancak şu bir gerçektir ki, Fichte doğayı bir zorunluluk alanı olarak görmekte ve kendi felsefesindeki temel alan olan özgürlüğü bir şekilde ego ile ilişkilendirmek suretiyle yaratmanın ve varoluşun özgür eylemle ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Öznenin, özgürlükle, özgür eylemle ilişkisi, benin ötekiyle, doğanın da benle olan karşılaşmasının sentezinde birleşmektedir. Burada zorunlu edimle, özgürlük sanat yapıtında ve sanatçının yaratımında birleştirilmektedir. Bu anlamda, sanatçıyı, ahlaki bir kişi olarak konumlayan Fichte, onun zihnin ve yüreğin bir sentezini oluşturduğunu, tıne dokunan ve akli geliştiren bir yaratıcı kişilik olduğunu belirtir.

Salt anlığa başvuran bilim insanından ve salt yüreğe başvuran kamunun (ahlak) öğreticisinden ayrı olarak sanatçı tüm yetilerinin birliğinde, uyumunda bütün tıne seslenir. Fichte, böylelikle estetik sanatçıya ve estetik eğitime ussal ereğin ilerletilmesiyle en yüksek gerçek ilgiyi yükler (Kılıçarslan-Ateşoğlu, 2006: s.459).

Böylece, sanatçının kişiliğinde, ahlaki güzellikle, eylem, özgürlük ve doğanın birliği bütünleştirilir. Ahlaki yasa'nın bu şekilde bene bağımlılığı ve güzelliğe, özgürlüğe davet edişi, iyinin güzel ile özdeşliğini ve insanın yaratıcı kişiliğine olan inancın bir sentezini de içermektedir. Bu anlamda, sanatçıyı ne salt akıl sahibi, ne salt duygu varlığı olarak konumlamayan Fichte, ancak yaratımda hayal gücünün ne derece önemli olduğunu altını çizmiştir.

Fichte'nin güzel teorisinde, Kant'ın ki de, bir biçim kaygısıyla bağlantılıdır ve biçim hayal gücünün öznel üretimidir ki bu uzayda ve zamanda verilen duyguları kombine eder. Bu görevin başarıyla tamamlanmasıyla hayal gücü bir kendinde eylemdir. Ama verilen duygunun düzenlenmesi bir zorlamadır (Rockmore, Breazeale, 2010: s.75).

Bu şekilde, hayal gücünün bir kendinde eylem olarak, dünyanın, insanın ve aklın kategorilerini ihtiva etmesi ile özgürce bir biçimsel ve mekansal duygu kombinasyonu olduğunu belirten Fichte, Kant'ın teorik aklı ile pratik aklını hayal gücünde bir araya getirmiştir. O halde onun için en önemli kritik olan *Pratik Aklın Kritiği*, hayal gücü ile ahlakın bir temeli ve bilgiyi de içeren bir pozisyonda konumlandırılmıştır. Böylece, aslında varolan geleneğin bir devamı olduğunu belirten Fichte, bu sistemin biraz daha yenileştirilmesi gerektiğini de ilave etmektedir. Ancak genel hatlarıyla baktığımızda Fichte'nin zaten oldukça az olan estetik üzerine yazılarının Kant'ın estetiğine olumlu katkılarını ve kendisinden sonra Schelling ve romantiklere olan etkisini görmemek mümkün değildir.

Güzel konsepti çerçevesinde Fichte, sadece Yargı gücünün Eleştirisinde Kant'ın düşündüğü problemlerin özünü yakalamakla kalmıyor, hem de Kant'ın üçüncü kritiğinin terminolojisi ve yapısını takip ediyor. Buna rağmen Fichte'nin güzel üzerine sistematik içeriği Kant'inkinden çok farklıdır. Bu nedenle onların anlam ve öneminin yansımaları da birbirlerinden farklıdır (Rockmore, Breazeale, 2010: s.64).

Fichte'nin her şeyden önce, teorik ve pratik akıl ile uyumlu kılınmış bir estetik aklın birleşiminde huzur bulan Kant'dan farklı olarak, özellikle güzeli, pratik akla havalesi ve aşkınsal beni bir sınırsız eylem ve yaratıcı ilke olarak belirtiş ilk farklılık sinyallerini göstermektedir. Ancak biçim konusunda Kant ile benzer düşüncelere sahip olan Fichte,

Kant tarafından geliştirilen biçim konseptini alır ve o da Kant gibi güzelin sadece biçimin güzelliği olduğunu iddia eder. Fichte'nin güzel teorisi saf estetik bir yargının olabilirliği üzerine Kant'ın refleksiyonuyla bağlantılı değildir. Gördüğümüz gibi Kant için estetik yargı, ne bilişsel ne de pratiktir ama daha çok pratik akıl ve anlayışla uyumlu olanın önerilmesiyle karakterize edilendir (Rockmore, Breazeale, 2010: s.74).

Böylece biçim ile güzelliğin özdeşleştirilmesi görsel sanatların güzel sanatlar olarak konumlandırılmasına sebep olurken, Fichte' de biçim ile dizayn konusunda Kant'ın düşüncelerine uyumlu görüşler sergilemiştir. Ancak o Kant'tan farklı olarak insanın yaratıcı bir pozisyonda resmedilmesi ve ahlaki bir sorumlulukla güzelce eylemesi gibi bir takım güzellik betimlemeleri ile Kant'ın çıkarsız zevk olarak konumladığı estetik hazzı, ahlaki bir ödeva çevirmesi ile ondan ayrılmaktadır. Fichte'nin güzelliği iyiliğe evirmesi ve insan bedenini kutsallaştırması Romantik sanatçılarca takdir edilmesine ve benimsenmesine sebep olmuştur.

İnsanın dünya merkezindeki bu yaratıcı konumundan böyle emin olmak ve bunu yeni yükselen birinin öfkeli cesaretiyle değil, soyluluk sorumluluk getirir bilinciyle ortaya koymak romantik gençliğin gönlünde yüksek sesli bir yankı uyandırdı. Fichte insandan duyulmamış beklentilerini sadece şu emir cümlesiyle temellendirebiliyordu: Yapmalısın! Her bilincin gökyüzünde yıldız yazısıyla parlaması gereken, varlığı şart koşulacak, doğuştan gelme bir ahlaki güneş (Huch, 2005: s.12).

İnsanın bu derece üst bir konuma yerleştirilmesi ve eyleminin yol açtığı ahlaki sorumluluk duygusuyla parlaması hakikati aşkta, sanatta ve mistisizmde arayan Romantik sanatçıların ruhuna uyumlu gelmiş ve Fichte' yi saygınlıkla takip etmelerine yol açmıştır. Sanat yoluyla, ahlaki bir ideali, aşkla yerine getirme düşüncesi her Romantik düşünür ve şaire iyi gelse de özellikle şair Novalis'in Fichte' ye olan hayranlığı üst bir derecededir.

Aynı Fichte gibi Novalis, insan bedenini, dünyadaki biricik mabet olarak adlandırır. 'İnsan bedenine dokunmakla cennete dokunmuş oluruz' ve yine Fichte gibi insandan beklediği insan sayesinde ahlaki olması gereken doğanın eğiticisi olmasıdır (Huch, 2005: s.12).

İnsanın yaratıcı bir beninin olması ve bu bene sarılması ile insanı ve doğayı eylemsel olarak iyiye döndürebileceği düşüncesi birçok romantik şair ve düşünürü etkilemesine rağmen Fichte, hiçbir zaman kendisini ve düşüncelerini romantik olarak konulamamıştır. Ancak, 'yapmalısın' buyruğunun ahlaki boyutunun aynı zamanda 'yaratmalısın' buyruğu içinde sanatsal bir yaratıcılığa dönüştürülmesi Romantikler için çokta zor olmamıştır. Hatta Fichte'nin felsefesinin daha sonradan

kazanacağı aşkınsal özelliklerin ilk sinyallerini fark eden Novalis, Fichte'nin hayal gücüne olan vurgusunu kendi sanatsal dünyası içinde mistik bir şekle dönüştürmüştür.

Fichte'nin aşkınsal idealizmi böylece Novalis'in büyüsel idealizmine dönüşüyordu. Başka bir deyişle Novalis, Fichte'nin kimi felsefi kuramlarına sarılıyor ve bunları şairane ve romantik bir taşkınlığın hizmetinde, yaratıcı kendiyi yüceltmek için kullanıyordu (Copleston,1990:s.30).

Elbette Fichte kendi sistemini asla bu şekilde büyüsel elementlerle yada romantik bir taşkınlık içinde konumlandırmamıştır. Onun en büyük ideali felsefenin bir bilgi bilimi olarak diyalektik bir işleyiş tarzı ile ele alınmasıdır. Hayatın felsefeye ve felsefenin de hayata dönüş çizgisini aydınlatmak onun sistemindeki en büyük diyalektik çabasıdır.

Pasquale Salvucci tarafından iddia edildiği üzere Fichte'nin aşkınsal idealizminde bir bütün olarak 'Bilginin Bilimi'ni oluşturan okumaları verimli bir şekilde hayat-felsefe-hayat döngüsünü içermektedir (Fusaro,2016:s.31-43).

Yaşamın felsefeye doğru gidişi ve felsefenin de yaşamı kapsayışında diyalektiğin tarihselliğe, tine ve idealiteye doğru gidişinin bir göstergesini bulmak mümkündür. Sınırsızca ve sonsuzca devam eden bu ilerleyiş, insanın kendi benini buluşunu, ötekilerle olan birliğinin farkına varışını, üretkenliğin gücünü duyurmaktadır. Özgürlüğe, ahlaklılığa ve akla doğru gidişin aynı zamanda bir güzelliğe doğru gidişi barındırdığı görülmektedir. Dolayısıyla üretken hayal gücü akla, akıl hayal gücüne doğru bir evrilişi de içinde olanak olarak taşımaktadır.

Fichte en son yaratıcı ilkesini sınırsız etkinlik olarak düşünülen aşkınsal ben'de buluyordu. Ve bilinci dizgesel çıkarsamasında ya da yeniden kurmasında büyük ölçüde üretken imgelem düşüncesinden yararlanıyordu (Copleston,1990: s.29).

Belirttiğimiz üzere bu üretken imgelem gücü doğayı dönüştürdüğü gibi, bir insan doğasını da dönüştürme potansiyeline sahipti. İnsanların hayal gücü ile başladıkları tarihsel değişimin, akla doğru gidişinin, realitenin idealite'ye doğru gidişi olduğu görülmektedir. Bunda önemli bir basamak olan sanat, akla doğru gidişin ve ahlaklılığa doğru evrilişin ilk sinyallerini vermektedir. Bu şekilde oluşturulan bir tarih anlayışı kendi içindeki diyalektik unsurlarla sonrasında Schelling ve Hegel felsefi sistemi ve tarihsel anlayışını incelemektedir.

Fichte'nin düşüncesi Alman idealizminin başlangıcıdır, çünkü idealizmin ana fikri şudur. Sadece ideal olan, manevi olan ben hürriyeti içinde mevcuttur. Buna karşı dünyanın realitesi sadece tasavvurumuzdadır, ama işte bu tasavvurlar dünya tarafından yaratılmaz, tersine kendimiz onları meydana çıkarırız. Bütün realite onun için Ben'in eylemi haline gelir (Weischedel ,2001:s.260).

İnsan beninin, onun üretken imgelemi ve eyleminin her şeyin başlangıcını oluşturduğunu belirten Fichte bu şekilde Alman idealizminin doğuşunu ve olumlu bir diyalektik ile aşkınsal bir idealizme doğru gidişini kendi felsefi sisteminde incelemiştir. Bu önceleyiş diğer düşünürlerin sisteminde farklı şekiller de ele alınsa da özellikle F. Schelling ile daha sanatsal boyuta taşınırsa da, bu sanatsal zemini hazırlayan Fichte dir. Ancak birçok kişi Fichte'nin sanatsal anlamda etkilendiği asıl düşünürün de F. Schiller olduğunu kabul etmektedir.

Solger'a göre Fichte nin estetiğinde aslında hem altta yatan tutarsızlık gösterimi hem de daha da kötüsü aşkınsal pozisyonun altında yatan deneysel elementin alakasız bir karışımı bulunmaktadır. Schiller kendisi bildiğimiz üzere Fichte'yi 'göz zevkini bozan' olarak tanımlamak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır ve Croce Fichte estetiğini WL sisteminden alınmış tuhaf tuhaf ahlaki elementlerden oluşturulmuş Schillerist bir tavırla ifade eder. Daha açık bir ifadeyle Croce'nin kelimeleriyle 'estetik fikirler bakımından Fichte kendi sistemindeki ahlaki hassasiyetin eklenmesi suretiyle yönetilerek Schiller' in etkisinde kalmıştır (Fusaro,2016:s.34).

Friedrich Schiller' in estetiğinde önemli bir kavram olan *oyun* özellikle kendi düşünce sistemindeki zorunluluk ve özgürlüğün bir birleşimini ortaya koymaktadır. Dünyanın geçici ve zorunlu sıkıntılarından kurtulmanın güzellikle oynamak ve ona katılmakla mümkün olduğunu belirten

Schiller' de sanat tutkularımızı dizginleyen ve bizi iyi ile tanıştıran bir alan olarak değerlidir. Özellikle “*Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar*” adlı kitabında sanatın ahlakın hizmetinde olma düşüncesi Fichte' nin özgürlük ve zorunluluğun bir sentezini sanatta bulan ve ahlaka hizmet eden sanat düşüncesinin tohumlarını atmıştır. Bu şekilde duygu ve akıl ikilemini sanatın sorumluluğa yol açan ahlaki doğasıyla aşma ve iyiye yönlendirme düşüncesi Fichte için etkileyici olmalıdır. Fichte' nin aşkınsal idealizminin yaratıcı ve eyleyici birliğinde sanat bu anlamda önemli bir durak olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bakıldığında daha önce de belirttiğimiz gibi Fichte estetik üzerine yazılarını sadece ahlakla sınırlanmış, daha çok siyaset, ahlak ve din üzerine yazılarıyla ön planda olmuştur. Her idealist düşünür gibi tarihin akla doğru gidişi, kendine yeter bir devlet düşüncesi, ideal bir eğitimle karakterli ve bütünlüklü insan yetiştirilmesi onun için de hedeflenen gayelerden olmuştur. Sanat üzerine yazıları az olsa da güzelliğe ahlaki anlamda olumlu nitelik yüklemesi ve hayal gücünün üretimi sayesinde dünyanın, varlığın ve özgürlüğün daha iyi anlaşılabilmesine dair inancıyla sanata gereken değer ve önemi de vermiştir. Yaratıcı kişilik kavramı da romantikler de özellikle deha insanının tanımlamasına uygun bir nitelik kazanmıştır. Duyarlılığı artıran estetik bakış, akli keskinleştirmek suretiyle aşkınsal bir varlık düşüncesinin anlaşılmasına da olanak tanımaktadır. Bu aşkınsallığa ben den yola çıkarak ulaşan Fichte için, elbette eylemek ve eyleyen sanatçının yaratımı önemlidir. Eyleyen, üreten, çalışan insan gerçeğinin altını çizen Fichte için sanat, ahlaka ve aşkınsallığa açılan önemli bir etkinliktir.

KAYNAKÇA

- Ateşoğlu, G.,- Kılıçarslan, Eyüp Ali, (2006). *Alman İdealizmi I Fichte*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Breazeale, Daniel, Rockmore, Tom, (2010). *Fichte, German Idealism, and Early Romanticism*, Rodopi, New York.
- Copleston, Frederick, (1990). *Alman İdealizmi* (Çeviren Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul.
- Diego, Fusaro. “ The Role of Aesthetics in Fichte’s Science of Knowledge”. *Polish Journal of Philosophy*, Vol X, No.2(Fall 2016): 31-43.
- Eagleton, Terry, *Estetiğin İdeolojisi* (2010). (Çeviren Türker Armaner), Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- Huch, Ricarda, *Alman Romantizmi*. (2005). (Çeviren Gürsel Aytaç). Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Weischedel, Wilhelm, (2001). *Felsefenin Arka Merdiveni*. (Çeviren Sedat Umran), İz Yayıncılık, İstanbul.